

Μητροπολίτης Βουδαπέστης και Ουγγαρίας Ιλαρίων: Αυξάνονται οι αξιώσεις της Κωνσταντινουπόλεως

Στη Σύναξη των Επισκόπων της Ρωσικής Ορθοδόξου Εκκλησίας ενεκρίθη το σχεδόν σαράντα σελίδων κείμενο με τίτλο «Για την αλλοίωση της ορθοδόξου περί Εκκλησίας διδασκαλίας στις ενέργειες της ιεραρχίας του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως και τις παρεμβάσεις των εκπροσώπων του». Σχετικά με το σκοπό, την ουσία και τη σημασία αυτού του εγγράφου, περί των αξιώσεων του Κωνσταντινουπόλεως επί της εξουσίας πέρα των ορίων της οικείας αυτού Τοπικής Εκκλησίας και των συνεπειών τους και περί λοιπών επίκαιρων ζητημάτων, που εξετάσθηκαν από τους επισκόπους, αναφέρθηκε σε συνέντευξή του στο πρακτορείο ΡΙΑ «Νόβοστι» ο πρόεδρος της Συνοδικής Βιβλικής Θεολογικής Επιτροπής μητροπολίτης Βουδαπέστης και Ουγγαρίας Ιλαρίων.

– Σεβασμιώτατε, ποια είναι η προϊστορία του κειμένου «Για την αλλοίωση της ορθοδόξου περί Εκκλησίας διδασκαλίας στις ενέργειες της ιεραρχίας του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως και τις παρεμβάσεις των εκπροσώπων του», το οποίο παρουσιάσατε και το οποίο ενεκρίθη από τη Σύναξη των Επισκόπων;

- Μετά την εισπήδηση του Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Βαρθολομαίου στην Ουκρανία και τη νομιμοποίηση του ουκρανικού σχίσματος το 2018, η Ρωσική Ορθόδοξη Εκκλησία διέκοψε την κοινωνία με το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως. Τότε ανατέθηκε στη Συνοδική Βιβλική Θεολογική Επιτροπή από τον Αγιώτατο Πατριάρχη να καταρτίσει κείμενο, όπου θα εκτίθενται η θέση μας επί εκείνων των αποκλίσεων από τις κανονικές αρχές, τις οποίες παρατηρούμε στις ενέργειες της ιεραρχίας του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως.

Αρχικώς συγκεντρώσαμε έναν τεράστιο όγκο χωρίων, παρεμβάσεων των ίδιων των ιεραρχών της Κωνσταντινουπόλεως, των υποστηρικτών και των αντιπάλων τους, συνολικά ένας αριθμός 150 περίπου σελίδων. Στη συνέχεια, θέσαμε μια συντομευμένη εκδοχή του κειμένου στην κρίση της ολομέλειας της Συνοδικής Βιβλικής Θεολογικής Επιτροπής και η ολομέλεια την ενέκρινε. Κατόπιν το κείμενο παραπέμφθηκε στην κρίση του Πατριάρχη, ο οποίος εισήγαγε τροποποιήσεις. Προγραμματίζαμε το κείμενο να τεθεί στη συνέχεια σε συζήτηση από τη Σύνοδο της Ιεραρχίας, αλλά η Σύνοδος αναβλήθηκε πρώτα εξαιτίας της επιδημιολογικής και στη συνέχεια εξαιτίας της διεθνούς καταστάσεως. Τελικά, όταν αποφασίσθηκε η σύγκληση της Συνάξεως των Επισκόπων το έγγραφο προσαρμόσθηκε σε αυτό το σχήμα.

Στο κείμενο συμπεριλήφθηκαν επίσης πληροφορίες για τις τελευταίες εξελίξεις στο Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως, ειδικότερα δε για τις μεταβάσεις του Πατριάρχη Βαρθολομαίου στη Λιθουανία και την Εσθονία.

- Σε τι έγκειται η κεντρική ιδέα και ο σκοπός του κειμένου;

- Η ιδέα έγκειτο στο να εξηγήσουμε ποια σημεία δεν βρίσκουν σύμφωνη τη Ρωσική Ορθόδοξη Εκκλησία με το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως. Και αυτά τα σημεία αποδείχθηκαν αρκετά. Πρόκειται περί διαφωνίας όχι μόνον με κάποιες συγκεκριμένες ενέργειες, αλλά και με τη θέση. Εκθέσαμε αυτή τη θέση και παρουσιάσαμε τα επιχειρήματά μας εναντίον της. Αυτός είναι ο σκοπός του κειμένου.

Μάλιστα, δεν είναι η πρώτη προσπάθεια της Εκκλησίας μας να διατυπώσει τη θέση της. Η Σύνοδος της Ιεραρχίας του 2008 έλαβε την απόφαση «Περί ενότητας της Εκκλησίας», όπου αρκετά αναλυτικά εξέθεσε σημεία, επί των οποίων η Ρωσική Εκκλησία δεν συμφωνεί με την Κωνσταντινούπολη. Από τότε έχουν προστεθεί πολλά νέα σημεία, τα οποία απαριθμούνται στο έγγραφό μας. Επί καθενός εξ αυτών έχει δοθεί μια αναλυτική έκθεση της διδασκαλίας της ίδιας της Κωνσταντινουπόλεως, και του πώς εμείς εκλαμβάνουμε αυτή τη διδασκαλία. Δείχνουμε στο κείμενο ότι ενέργειες, οι οποίες οδήγησαν στο σχίσμα ολόκληρου του ορθόδοξου κόσμου, έχουν εμπνευσθεί από τα δόγματα, τα οποία αντιμετωπίζουμε ως αλλοίωση της περί οικοδομής Ορθόδοξου διδασκαλίας. Γι' αυτό το λόγο το έγγραφο δεν είναι τόσο ιστορικού, όσο θεολογικού χαρακτήρος.

– Έχετε προαναφερθεί στις επισκέψεις του Πατριάρχη Βαρθολομαίου στη Λιθουανία και την Εσθονία. Ποιους σκοπούς επιδιώκει η Κωνσταντινούπολη στη Λιθουανία και την Εσθονία και πώς τούτο επηρεάζει τη ζωή των απλών πιστών;

– Να υπενθυμίσω ότι η εισπήδηση του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως στην Εσθονία άρχισε ακόμη το 1996. Και τότε η Ρωσική Ορθόδοξη Εκκλησία διέκοψε την κοινωνία με την Κωνσταντινούπολη. Πραγματοποιήθηκαν συνομιλίες ως αποτέλεσμα των οποίων τέσσερεις μήνες αργότερα αποκαταστάθηκε η κοινωνία. Όμως εκείνες οι συνεννοήσεις, που επιτεύχθηκαν τότε, δεν εφαρμόζονται μέχρι σήμερα από την πλευρά της Κωνσταντινουπόλεως. Και η Ρωσική Εκκλησία δεν αποδέχθηκε, ούτε πρόκειται ποτέ να συμφωνήσει με την εισπήδηση της Κωνσταντινουπόλεως στην Εσθονία, διότι η Εσθονία αποτελεί ιστορικό τμήμα του κανονικού της εδάφους.

Στη Λιθουανία πέντε κληρικοί τάχθηκαν κατά του επιχωρίου αυτών ποιμενάρχου. Ορισμένοι εξ αυτών είχαν πάρα πολύ σοβαρά κανονικά παραπτώματα (κάποιους γνωρίζω και προσωπικά), και αυτοί οι κληρικοί καθαιρέθηκαν από τον οικείο αυτών ποιμενάρχη. Όμως απευθύνθηκαν με έκκλητο προσφυγή στην Κωνσταντινούπολη και τους αποκατέστησε. Όλα αυτά αντικατοπτρίστηκαν στην τελευταία εκδοχή του εγγράφου, που ενεκρίθη τώρα στη Σύναξη των Επισκόπων και δημοσιεύθηκε.

– Δηλαδή, είναι σημαντικό ότι το έγγραφο δηλώνει το ασύμβατο στην ορθόδοξη διδασκαλία και το απαράδεκτο των ενεργειών της Κωνσταντινουπόλεως στη Λιθουανία και την Εσθονία, ειδικότερα δε την αποκατάσταση από την Κωνσταντινούπολη στον οικείο αυτών βαθμό κληρικών, οι οποίοι είχαν καθαιρεθεί από άλλη Εκκλησία;

– Ναι.

– Ποιος είναι ο χαρακτήρας του εγγράφου;

– Τυπικά το έγγραφο έχει τη θέση του εγκριθέντος από τη Σύναξη των Επισκόπων. Η Σύναξη των Επισκόπων δεν είναι όργανο διοικήσεως της Εκκλησίας. Συνεπώς, το κείμενο πρέπει επίσης να εγκριθεί από την Ιερά Σύνοδο και στη συνέχεια, όπως και όλες οι Συνοδικές Πράξεις, από τη Σύνοδο της Ιεραρχίας.

Εν τούτοις, είναι ένα επίσημο κείμενο, το οποίο έχει ήδη δημοσιευθεί στην ιστοσελίδα του Πατριαρχείου Μόσχας.

– Πότε θα εξετασθεί από τη Σύνοδο;

– Φρονώ ότι η Σύνοδος θα το εξετάσει στην προσεχή συνεδρία.

– Θα γίνει το έγγραφο ευρέως γνωστό στο εξωτερικό, λ.χ. θα μπορέσουν να ενημερωθούν γι' αυτό στην Εκκλησία Κωνσταντινουπόλεως ή σε άλλες κατά τόπους Ορθόδοξες Εκκλησίες του κόσμου;

– Θα μεταφρασθεί σε διάφορες γλώσσες. Και εξ όσων γνωρίζω υπάρχει σχέδιο να αποσταλεί επισήμως στις κατά τόπους Ορθόδοξες Εκκλησίες παγκοσμίως. Στο έγγραφο αναφέρεται ότι αναγνωρίζουμε τη σπουδαιότητα τού να γίνει γνωστή η θέση μας στις κατά τόπους Ορθόδοξες Εκκλησίες. Διότι δεν γνωρίζουν ούτε όλοι, ούτε πάντοτε, γιατί δεν συμφωνούμε με την Κωνσταντινούπολη για το α΄ ή β΄ ζήτημα.

– Επί ποιων, λόγου χάριν;

– Δεν συμφωνούμε επί ζητημάτων αρχής. Λ.χ. όταν οι θεολόγοι Κωνσταντινουπόλεως παρουσιάζουν τον Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως (Οικουμενικό) ως επικεφαλής της Οικουμενικής Εκκλησίας.

– Ως «ορθόδοξο Πάπα της Ρώμης»;

– Ναι, ως κάτι ανάλογο με τον Πάπα της Ρώμης. Ένας θεολόγος, τον οποίο παραθέτουμε στο κείμενό μας, λέει ευθέως ότι κύριο πρόβλημα της Ορθόδοξου Εκκλησίας στις ημέρες μας είναι το φαινόμενο του «αντιπαπισμού». Ότι η έλλειψη σε μας πρωθιεράρχη, παρόμοιου με τον Πάπα στην Εκκλησία της Ρώμης αποτελεί σοβαρό πρόβλημα και ειδικότερα στον διάλογο με τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία.

Παραθέτουμε αυτό και άλλα χωρία και αποδεικνύουμε ότι ουδέποτε στην Ορθόδοξη Εκκλησία υπήρξε μια τέτοια μία κεφαλή.

Μάλιστα, παραθέτουμε χωρία των ίδιων των Πατριαρχών Κωνσταντινουπόλεως την περίοδο από τα τέλη του 12^{ου} αι. έως τα τέλη του 19^{ου} αι., όπου αντιπαρατιθέμενοι στον Πάπα της Ρώμης

αποδεικνύουν ότι όλοι οι Ορθόδοξοι Πατριάρχες είναι ισότιμοι και δεν μπορεί ένας Πατριάρχης να είναι υπεράνω άλλου. Αυτή τη στιγμή όλη η ρητορική έχει άρδην αλλάξει, όπως έχει αλλάξει και η ίδια η κατανόηση της δομής της εκκλησιαστικής διοικήσεως. Σε αυτό είναι αφιερωμένο το κεντρικό τμήμα του κειμένου μας.

– Με ποια άλλα συγκεκριμένα σημεία δεν συμφωνεί η Ρωσική Εκκλησία με της Κωνσταντινουπόλεως, τα πλέον εμφανή και σημαντικά;

– Λ.χ. το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως θεωρεί ότι δύναται να δέχεται κληρικούς από οιαδήποτε Εκκλησία άνευ απολυτηρίου. Ότι εκεί βρίσκεται η ανώτατη βαθμίδα των εφέσεων. Ένας κληρικός, ο οποίος διέπραξε αμαρτία, αθέτησε τους ιερούς κανόνες, τέθηκε σε αργία ή καθαιρέθηκε, αλλά μεταβαίνει στην Κωνσταντινούπολη και εκεί τον «αποκαθιστούν», του δίνουν δικαίωμα να τελεί ιεροπραξίας. Τούτο κατά την άποψή μας είναι η απόλυτη αυθαιρεσία από πλευράς ιερών κανόνων.

Εξετάζουμε αναλυτικά αυτή τη λεγόμενη «αποκατάσταση» από τον Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως στον οικείο βαθμό εκείνων των Ουκρανών σχισματικών, οι οποίοι ουδέποτε διέθεταν κανονική χειροτονία. Δείχνουμε ότι τούτο προκάλεσε ευρύτατη αρνητική απήχηση στον ορθόδοξο κόσμο. Αντέδρασε όχι μόνον η Εκκλησία μας, αλλά και εκείνες της Σερβίας, της Αλβανίας, της Πολωνίας και άλλες.

– Παρέχουν άραγε οι θέσεις του εγγράφου έδαφος για την συνοδική αναγνώριση του Πατριάρχη Βαρθολομαίου ως σχισματικό ή αιρετικό, ο οποίος προκαλεί σχίσμα;

– Επί τούτου ας αποφασίσουν οι εκκλησιαστικές Αρχές. Εκείνες οι παραβιάσεις, που αναφέρονται στο έγγραφο, αφορούν στην ιεροκανονική τάξη και αυτές οδήγησαν στη διάσπαση της οικουμενικής Ορθοδοξίας. Το σχίσμα και η αίρεση είναι δύο διαφορετικές έννοιες. Δεν θα ήθελα να τα συγχύσω εδώ και να χρησιμοποιώ κάποιες έννοιες, οι οποίες δεν αναφέρονται στο κείμενό μας.

– Πιστεύετε ότι τα επιχειρήματα, που εκτίθενται στο κείμενο, θα προτρέψουν το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως να αλλάξει το δόγμα και τις ενέργειές του;

– Προσωπικά δεν το πιστεύω, αλλά τουλάχιστον, αυτά τα επιχειρήματα θα αποδειχθούν πειστικά για πολλούς, οι οποίοι βλέπουν αυτές τις άδικες ενέργειες και την αντίδρασή μας.

– Είναι πολλοί εκείνοι οι ιεράρχες και οι Εκκλησίες, οι οποίοι δείχνουν αλληλεγγύη προς τη Ρωσική Εκκλησία, όσον αφορά στις απόψεις έναντι των ενεργειών της Κωνσταντινουπόλεως;

– Στο κείμενο παρατίθεται εκτενής σειρά τοποθετήσεων Προκαθημένων, Ιερών Συνόδων και επισήμων εκπροσώπων των κατά τόπους Ορθόδοξων Εκκλησιών του κόσμου, οι οποίοι εκφράζουν διαφωνία με τις ενέργειες της Κωνσταντινουπόλεως.

– Ποιες συνέπειες γενικά συνεπάγεται ή δύναται να συνεπάγεται το κείμενο για όσους αναφέρονται σε αυτό;

– Όπως έλεγε ο Ρώσος ποιητής Τιούτσεφ «Δεν είναι δυνατόν να προβλέψουμε ποια απήχηση θα έχει ο λόγος μας». Όμως, σύμφωνα με τα λεγόμενα του Αποστόλου Πέτρου, πρέπει να είμαστε «έτοιμοι δὲ αὐτὸς πρὸς ἀπολογία πάντῃ τῷ αἰτοῦντι ὑμᾶς λόγον περὶ τῆς ἐν ὑμῖν ἐλπίδος» (πρβλ. Α΄ Πετ. 3.15), δηλαδή για την πίστη σας και τις πεποιθήσεις. Και εν προκειμένῳ δώσαμε ακριβῶς μια τέτοια ανεπτυγμένη και τεκμηριωμένη θεολογική απάντηση.

– Προβλήθηκε άραγε από κανέναν άλλο στην Ορθοδοξία, εκτός της Κωνσταντινουπόλεως, η θέση του πρωτείου ενός Πατριάρχη, της ανυψώσεως επί όλων των άλλων Πατριαρχών, μητροπολιτών και επισκόπων; Γιατί είναι εσφαλμένη;

– Το ζήτημα δεν συνίσταται στο πρωτείο, αλλά στην κατανόηση των ορίων αυτού του πρωτείου. Ουδέποτε αμφισβητήσαμε το πρωτείο τιμῆς του Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως. Ερχόμενος στη Μόσχα ο Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως προέστη εκείνος ειδικά της Θείας Λειτουργίας στον ιερό καθεδρικό ναό του Σωτήρος Χριστού και όχι ο Πατριάρχης Μόσχας. Αυτό το πρωτείο τιμῆς ανήκει στον Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως από το 1054, όταν διακόπηκε η κοινωνία με τον Ρώμη, ενώ μέχρι τότε το πρωτείο τιμῆς ανήκε στον θρόνο της Ρώμης.

Όστόσο, άλλο είναι το πρωτείο τιμῆς, και άλλο οι εξουσιαστικές αρμοδιότητες. Και αποδεικνύουμε στο κείμενό μας ότι το τιμητικό πρωτείο δεν χορηγεί στον Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως οιοσδήποτε εξουσιαστικές αρμοδιότητες πέραν των ορίων της οικείας αυτού Τοπικής Εκκλησίας. Ότι δεν μπορεί βάσει της ιδιότητός του ως Οικουμενικός Πατριάρχης να αναμειγνύεται στις υποθέσεις των κατά τόπους Εκκλησιών και αντί αυτών να λαμβάνει κάποιες αποφάσεις.

– Η χορήγηση από τον Πατριάρχη Βαρθολομαίο του «Τόμου» αυτοκεφαλίας στην «Ορθόδοξη Εκκλησία της Ουκρανίας», που συγκροτήθηκε βάσει των σχισματικών δομών, εντάσσεται στην κατηγορία των ενεργειών, που παραβιάζουν τα εκκλησιαστικά θέσπια;

- Ναι.

- Γιατί όμως ο Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ενεργεί τώρα κατ' αυτόν τον τρόπο, προσπαθώντας να γίνει «Ορθόδοξος Πάπας της Ρώμης»; Είναι αυτοτελείς οι αποφάσεις του ή μήπως επιβλήθηκαν από κάποιες δυνάμεις;

- Δυσκολεύομαι να σχολιάσω τα κίνητρά του. Εν τούτοις βλέπουμε ότι από χρόνο σε χρόνο αυξάνουν αυτές οι αξιώσεις. Παραθέτουμε κείμενα όχι μόνον του 19^{ου} ή του 16^{ου} αι., παραθέτουμε τα λεγόμενα των Πατριαρχών Κωνσταντινουπόλεως του προσφάτου παρελθόντος και δείχνουμε ότι εκείνοι δεν προέβαλαν αυτές τις αξιώσεις, που προβάλλει ο σημερινός Πατριάρχης. Λ.χ. ο Πατριάρχης Αθηναγόρας έλεγε ότι η διευθέτηση του ζητήματος για τον τρόπο και το δικαίωμα απονομής του αυτοκεφάλου αποτελεί αρμοδιότητα της μελλούσης να συνέλθει Ορθοδόξου Οικουμενικής Συνόδου. Ενώ ο σημερινός Πατριάρχης Βαρθολομαίος, ο οποίος παλαιότερα συμφωνούσε με αυτό, τώρα ισχυρίζεται το αντίθετο: ότι η απονομή του αυτοκεφάλου είναι δήθεν ανέκαθεν ιερό προνόμιο του Κωνσταντινουπόλεως.

- Ιεράρχες στη Σύναξη, εκτός του εγγράφου για την αλλοίωση της Ορθοδόξου περί Εκκλησίας διδασκαλίας εξέτασαν και σειρά άλλων ζητημάτων. Ποια από αυτά θα ξεχωρίζατε ως τα πλέον επίκαιρα;

- Θα ήθελα να παραθέσω τα λόγια του Αγιωτάτου Πατριάρχη Κυρίλλου από την εισήγησή του στη Σύναξη των Επισκόπων. Αναφέρεται στη σημερινή ένοπλη αντιπαράθεση μεταξύ της Ρωσίας και της Ουκρανίας: «Αυτή η σύγκρουση στοίχισε ήδη τη ζωή σε πολυάριθμα θύματα. Έχουν καταστραφεί, ενίοτε μέχρι θεμελίων, πόλεις, ναοί, μοναστήρια. Ολόκληρα εδάφη καθίστανται ακατάλληλα προς κατοικία! Με βαθύτατο πόνο αντιμετωπίζω τα τεκταινόμενα και πολύ περισσότερο τις ταλαιπωρίες και τη θλίψη των αμάχων, λαμβάνοντας μάλιστα υπόψη ότι εκατέρωθεν του μετώπου των εχθροπραξιών ευρίσκονται μεταξύ άλλων και τέκνα της Ρωσικής Ορθοδόξου Εκκλησίας».

Αυτή είναι η θέση που αποδεικνύει περίτρανα ότι η Ρωσική Ορθόδοξη Εκκλησία με πόνο βλέπει όλα τα διαδραματιζόμενα, δέεται υπέρ όσων καθίστανται θύματα της ένοπλης συγκρούσεως και υπέρ των στρατιωτικών και των αμάχων. Ο Πατριάρχης υπενθύμισε ότι το ποίμνιο της Ρωσικής Ορθοδόξου Εκκλησίας είναι εκατέρωθεν της αντιπαράθεσεως, πράγμα που καθιστά αυτή τη σύγκρουση ιδιαίτερα τραγική για τη Ρωσική Εκκλησία.

Ο Αγιώτατος Πατριάρχης έθιξε το σπουδαιότατο τώρα θέμα της διαποιμάνσεως των στρατιωτικών και ολόκληρη σειρά άλλων πολύ σημαντικών θεμάτων. Η εισήγησή του έχει προγραμματικό

χαρακτήρα και ταυτοχρόνως προτρέπει τους ιεράρχες σε σχετικές ενέργειες στις οικείες αυτών εκκλησιαστικές επαρχίες. Οι σκέψεις, τις οποίες μοιράστηκε ο Πατριάρχης με τους ιεράρχες, αποτυπώθηκαν στις αποφάσεις της Συνάξεως των Επισκόπων.

Για τον καθένα εκ των μετεχόντων αυτή η Σύναξη υπήρχε η δυνατότητα όχι μόνον να ακούσει τη φωνή του Προκαθημένου της Εκκλησίας, αλλά και να συναναστραφεί και να επικοινωνήσει ο ένας με τον άλλο, και για όσους το επιθύμησαν να εκφέρουν τη γνώμη τους.

– Είναι δυνατή ή σύγκληση της Ιεράς Συνόδου της Ιεραρχίας της Ρωσικής Ορθοδόξου Εκκλησίας τώρα, όταν αρχιερείς από μερίδα υπερορίων εκκλησιαστικών επαρχιών δεν μπορούν να μεταβούν στη Μόσχα, σε ένα ουδέτερο έδαφος, λ.χ. στην Ουγγαρία;

– Φρονώ ότι η εκκλησιαστική επαρχία της Ουγγαρίας δεν θα είναι έτοιμη να διοργανώσει μια τέτοια εκδήλωση: να φιλοξενήσει ολόκληρη τη χορεία των ιεραρχών της Ρωσικής Ορθοδόξου Εκκλησίας. Οι πόροι μας για το σκοπό αυτό είναι πολύ περιορισμένοι. Και για τους ίδιους τους ιεράρχες θα είναι ένα κοστοβόρο εγχείρημα. Λ.χ. το αεροπορικό μου εισιτήριο οικονομικής θέσεως από τη Βουδαπέστη για τη Μόσχα με ανταπόκριση στην Κωνσταντινούπολη μου κόστισε 4 χιλιάδες ευρώ. Με τέτοιες τιμές αεροπορικών εισιτηρίων για ορισμένους αρχιερείς καθίσταται από δυσχερές έως αδύνατο να ταξιδεύσουν, είτε από το μακράν εξωτερικό στη Ρωσία, είτε από τη Ρωσία προς τα εκεί.

– Είναι δυνατή η μέσω τηλεδιασκέψεως σύγκληση της Ιεράς Συνόδου Ιεραρχίας;

– Ίσως κάποτε να φθάσουμε στο να χρησιμοποιούμε τη μορφή των τηλεδιασκέψεων, αλλά προς το παρόν δεν είχαμε τέτοιο προηγούμενο.